

LUND UNIVERSITY

Val och antagning till gymnasieskolan - en översiktlig beskrivning

Persson, Anders

Published in:

De gemensamma åren - en studie av segregation och särbehandling i grundskolan

1983

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Persson, A. (1983). Val och antagning till gymnasieskolan - en översiktlig beskrivning. I B. Andersson, G. Arnman, & I. Jönsson (Red.), *De gemensamma åren - en studie av segregation och särbehandling i grundskolan* (s. 56-71). Sociologiska institutionen, Lunds universitet.

Total number of authors:

1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Anders Persson

4. VAL OCH ANTAGNING TILL GYMNASIESKOLAN - EN ÖVERSIKTLIG BESKRIVNING

4.1 Stockholmsundersökningen

Inom projektets ram har gjorts en undersökning av grundskole-
elevers val till gymnasieskolan i Stockholms län vårterminen
1980.¹⁾ En del av de resonemang i nämnda undersökning bildar
utgångspunkten även för denna rapportens redovisning av den
studerade elevgruppens val och intagning till gymnasieskolan.

Stockholmsundersökningen byggde på drygt 18 000 grundskole-
elevers val och intagning till gymnasieskolan. Syftet med un-
dersökningen var primärt att jämföra hur elever från olika
sociala miljöer väljer och antas.

Elevernas socialgruppsmässiga tillhörighet kommer i nämnda
undersökning endast fram i förmedlad betydelse. Den sociala
bakgrundsvariabeln utgörs nämligen av bostadsområdestypen.
Samtliga bostadsområden i Stockholms län har delats in i fem
bostadsområdestyper, där grupp I representerar utpräglade hög-
statusområden och 5 utpräglade lågstatusområden. Denna indel-
ning har gjorts på basis av hushållsföreståndarens yrkestill-
hörighet. Samtliga områdestyper innehåller inslag från alla
socialgrupper, områdestyp I domineras av socialgrupp I (ca 37%)
och II (ca 46%), medan områdestyp 5 domineras av socialgrupp II
(ca 33%) och III (ca 60%)²⁾ mellanområdena 2, 3 och 4 har en
mera blandad socialgruppsammansättning. Bostadsområdestyp är
således ett mått på bostadsmiljö och de samband mellan t ex
utbildningsval och social bakgrund som presenteras i under-
sökningen skulle - vilket framgår av det följande - framträda
något tydligare med en individuell socialgruppsbestämning.

Innan vi går närmare in på redovisningen av valet och intag-
ningen till gymnasieskolan skall vi sammanfatta några av
Stockholmsundersökningens resultat.

1) Persson, A i samarbete med Arnman, G & Jönsson, I:
Gymnasieval och sortering. Stockholms läns landsting,
Stockholm 1982.

2) Till skillnad från skolsegregationsprojektet delas inte
socialgrupp II upp i undergrupperna IIA och IIB.

4.1.2 Stockholmsundersökningens resultat

Om vi till att börja med ser till grundskoleelevernas val till gymnasieskolan kan vi konstatera att ca 67% från områdestyp 1 väljer 3-4-åriga teoretiska linjer, de linjer som öppnar de mest kvalificerande utbildningsvägarna efter gymnasieskolan. Motsvarande andel är ca 43% i områdestyp 3 och omkring 28% i områdestyp 5. Ser vi däremot på de praktiska linjerna - vilka beroende på arbetsmarknadssituationen i bästa fall är yrkesförberedande - så får vi följande bild. Omkring 19% av eleverna från områdestyp 1, ca 37% från områdestyp 3 och ca 50% från områdestyp 5 väljer praktiska linjer.

Redan efter denna ytliga illustration kan vi konstatera att skillnaderna i utbildningsval mellan elever från olika sociala miljöer är stora. Mot bakgrund av detta finns det sannolikt fog för att tala om en slags "ärfvlig" reproduktion av yrkes- och utbildningsmässiga positioner. Relationen mellan olika sociala grupper vad avser utbildning och därav följande positioner på arbetsmarknaden verkar efter ett s k fritt val att förbli intakt. Det finns därför anledning att något mer ingående resonera kring detta "det fria valet".

Föreställningen om "det fria valet" går i huvudsak ut på att den enskilde individen har att göra ett val av utbildning och yrke. Grundvalet för denna föreställning är antagandet om individen som subjekt.

I någon mening är föreställningen riktig, nämligen att individer faktiskt gör val, t ex i övergången från grund- till gymnasieskola. Kan det däremot påvisas att valet i väsentliga delar påverkas av sociala eller andra faktorer som enskilda individer inte kan sätta sig över, så blir föreställningen om det fria valet en grovt missvisande beskrivning av valsituationen.

Då vi vet att sådan påverkan förekommer, finns det anledning att tala om att det finns en individuell självsortering i den

svenska skolan. Denna underlättas av att skolan ställer olika instrument - t ex betyg och syo - till förfogande, vilka gör att skolan i de allra flesta fall inte behöver befatta sig med själva valet. Kjell Härnqvist har påpekat att framgången för "det fria valet" vilar på det faktum att resultatet av själv-sorteringen jämfört med en tvångsmässig "skolsortering" väsentligen blir detsamma.¹⁾

I linje med resultaten i Stockholmsundersökningen fanns det därför fog att beskriva valet till gymnasieskolan som det bekräftande valet snarare än "det fria valet". Det val som sker är fritt i den bemärkelsen att individen kan välja vilken linje som helst. Om individen däremot kalkylerar med chanserna att också antas - vilket de flesta gör - blir valet snarare en bekräftelse av en individs tidigare skolsituation.

Även om det är känt att föreställningen om "det fria valet" är missvisande, så är den djupt rotad i skolvärlden. Detta beror inte minst på att föreställningen medverkar till att dölja - alternativt rättfärdiga - sorteringen i klassamhället.

En ytterligare bekräftelse på hur viktiga sociala bakgrundsfaktorer är i valet till gymnasieskolan är förekomsten av s k syskonval. I Stockholmsundersökningen konstateras att elever från områdestyp 1 tenderar att - i sina maximalt sex val till gymnasieskolan - välja mellan olika 3-4-åriga teoretiska linjer. Elever från områdestyp 5 tenderar däremot att välja mellan olika praktiska linjer.

Valet till gymnasieskolan kan sägas vara ett mått på hur eleverna mot bakgrund av sin tidigare skolsituation - uttryckt i skolans förment objektiva urvalsinstrument - bedömer sin position i skolan. Denna självsortering ändras inte på något avgörande sätt av själva antagningen. Denna utföll i Stockholms-

1) Härnqvist, K: Det fria valet på grundskolans högstadium - motiv, tendenser och effekter, i Grundskolan under 20 år, från Pedagogiska Nämndens utvärderingar, Uddevalla 1982, sidan 66.

fallet på följande sätt: omkring 67% av eleverna från områdestyp 1 antogs till 3-4-åriga teoretiska linjer, motsvarande andelar för områdestyp 3 var 46% och 33% i områdestyp 5. För de praktiska linjerna följande andelar: ca 16% från områdestyp 1, omkring 32% från områdestyp 3 och hela 43% från områdestyp 5.

Mot bakgrund av det ovanstående kan vi alltså konstatera att grundskolan reproducerar utbildnings- och yrkespositioner. Men reproduktionen sker inte förutsättningslöst, utan så att relationen mellan olika sociala grupper förblir i stort oförändrad.

4.2 Sortering som samhällsintresse

Den sortering som grundskolan verkställer och som i stort varierar med social bakgrund sker inte av slump, utan är ett grundläggande samhällsintresse. På grundval av skolsegregationsprojektets material och det faktum att vi i detta har uppgifter om elevernas socialgrupp, kan vi tydliggöra sorteringens variationer med sociala faktorer.

Nedan ska vi först kort redogöra för valet till gymnasieskolan. Därefter illustrerar vi hur intagningen varierar med socialgrupp. Slutligen ska vi försöka applicera våra longitudinella data på resonemanget om att det i enhetsskolan tidigt formeras två vägnät: ett teoretiskt och ett praktiskt.

4.2.1 Valet till gymnasieskolan

Det finns möjlighet att göra sex val till gymnasieskolan, men det är långt ifrån alla som utnyttjar den möjligheten. Av de ca 4 100 elever som ingår i materialet, är det drygt 95% som söker till gymnasieskolan. Av dessa är det dock endast ett fåtal som gör sex val, bland annat därför att det för många är helt onödigt att utnyttja möjligheten, då de är säkra på att tas in på sitt förstahandsval. Överhuvudtaget sker en stor del av intagningen på basis av förstahandsvalet.

Om vi ser till intagningen efter val i ordningen, så framkommer även här sociala skillnader. Drygt 82% av socialgrupp I-eleverna antas till gymnasieskolan på sitt förstahandsval. Motsvarande andel för socialgrupp III-eleverna är ca 57%. Om vi jämför socialgrupper inom ramen för olika klasstyper så finns här vissa skillnader. Högsta andelen på förstahandsvalet antagna socialgrupp I-elever återfinns i lägre medelstatusklasserna, medan den lägsta andelen finns i lågstatusklasserna. Men även om det inom olika socialgrupper är ganska stora skillnader beroende på klasstyp, så bibehålls allmänt sett den ovan nämnda relationen mellan socialgrupp I och III. Sammanfattningsvis kan vi således dra slutsatsen att elever från socialgrupp I har större möjlighet att realisera sitt förstahandsval än elever från övriga socialgrupper. Detta återspeglas också i det faktum att andelen antagna på andrahands - sjättehandsvalet, är högre i socialgrupperna IIA, IIB och III än i I.

4.2.2 Intagning efter socialgrupp

Av det totala antalet elever som ingår i materialet har 40% antagits till 3-4-åriga teoretiska linjer, 14% till de 2-åriga teoretiska linjerna och omkring 30% till 2-åriga praktiska samt specialkurser. 12% har inte antagits eller sökt och hamnar således utanför gymnasieskolan.

Tabell 4.1 Andel elever som antagits, inte antagits eller inte sökt till gymnasieskolan

Gymnasielinje m m	Andel	Antal
3- och 4-åriga teoretiska linjer	40	1 638
2-åriga teoretiska linjer	14	593
Vårdlinje	4	162
2-åriga praktiska linjer + specialkurser	30	1 240
Ej antagna	7	304
Ej sökt	5	195
Ej uppgift	-	9
Totalt	100	4 141

Om vi till att börja med tittar på skillnaderna mellan olika klasstyper, så får vi ungefär samma bild som i Stockholmsundersökningen. Således går från högstatusklasserna drygt 56% vidare till de 3-4-åriga teoretiska linjerna, medan omkring 26% från lågstatusklasserna går vidare till dessa linjer. För de 2-åriga praktiska linjerna får vi den omvända bilden: ca 17% av eleverna i högstatusklasserna och 35% i lågstatusklasserna går vidare till dessa linjer.

Även beträffande elever som hamnar utanför gymnasieskolan ser vi markanta skillnader mellan de båda "extrema" klasstyperna. Omkring 7% av eleverna från högstatusklasserna antas eller söker inte till gymnasieskolan. Motsvarande andel för lågstatusklasserna är tre gånger så stor, dvs hela 21%.

Det kan förmodas att de sociala skillnaderna framträder ännu tydligare med användande av en en mera finstämd bakgrundsvariabel, i detta fall socialgrupp på individnivå. Vi skall illustrera detta i det följande.

Av nedanstående tabell framgår hur elever från olika socialgrupper antas till gymnasieskolan.

Tabell 4.2 Andel elever antagna till olika gymnasielinjer efter socialgrupp.

Social- grupp	Gymnasielinje		Vård- linje	2 år praktisk/ spec.kurs	Ej antag- na	Ej sökt	Ej upp- gift	To- talt
	3/4 år teore- tisk	2 år teore- tisk						
I	75	11	1	9	3	1	-	16
IIA	55	14	3	22	4	3	-	14
IIB	37	17	5	31	7	4	-	21
III	24	15	5	39	10	6	-	40
Okod	27	10	3	38	11	11	1	9
Totalt	40	14	4	30	7	5	-	100

Antal: 4 141

Omkring 75% av socialgrupp I-eleverna antas till 3-4-åriga teoretiska linjer. Detta ska jämföras med ca 25% i socialgrupp III. För de praktiska linjerna får vi följande bild: ca 10% av socialgrupp I-eleverna och ca 40% av socialgrupp III-eleverna antas till dessa linjer.

Om vi ser till de ej antagna är skillnaderna mellan socialgrupperna också påfallande. Av det totala antalet ej antagna kommer ca 53% från socialgrupp III.

Låt oss nu jämföra olika sociala miljöer och speciellt inrikta oss på hur dessa miljöer påverkar skillnaderna mellan socialgrupperna. I högstatusklasserna går en ännu större andel av socialgrupp I-eleverna än totalt vidare till teoretiska linjer. Andelen som antas till praktiska linjer är mindre än totalt. Denna tendens håller i sig även beträffande de övriga socialgrupperna, dvs andelen antagna till de långa teoretiska linjerna är högre i högstatusklasserna oberoende av socialgrupp. Detta betyder dock inte att relationen mellan socialgrupperna förändras på något avgörande sätt.

Tabell 4.3 Andel elever antagna till olika gymnasielinjer efter socialgrupp i högstatusklasser.

Social- grupp	Gymnasielinje				Ej antag- na	Ej sökt	Ej upp- gift	To- gift talt
	3/4 år teore- tisk	2 år teore- tisk	Vård- linje	2 år praktisk/ spec.kurs				
I	77	12	1	7	3	1	-	39
IIA	59	16	1	19	3	3	-	26
IIB	44	20	2	23	8	3	-	20
III	29	11	7	37	15	2	-	11
Okod	41	16	-	22	11	8	3	4
Totalt	59	15	2	17	6	2	-	100

Antal: 909

Om vi går vidare och studerar lågstatusklasserna får vi en annan bild. Relationen mellan socialgrupperna är dock ungefärligen densamma: andelen antagna socialgrupp I-elever är hög vad gäller 3-4-åriga teoretiska linjer och låg beträffande praktiska linjer. Av socialgrupp III-eleverna är det istället många som går vidare till praktiska linjer, medan färre går vidare till teoretiska.

Tabell 4.4 Andel elever antagna till olika gymnasielinjer efter socialgrupp i lågstatusklasser.

Social- grupp	Gymnasielinje				Ej antag- na	Ej sökt	Ej upp- gift	To- talt
	3/4 år teore- tisk	2 år teore- tisk	Vård- linje	2 år praktisk/ spec.kurs				
I	69	8	8	8	8	-	-	2
IIA	55	10	3	17	3	10	-	5
IIB	40	12	3	30	11	3	1	12
III	21	15	4	37	17	6	-	62
Okod	24	5	3	43	11	14	1	19
Totalt	27	12	4	36	14	8	-	100

Antal: 604

En intressant illustration av skillnaderna mellan å ena sidan olika socialgrupper och å andra sidan olika sociala miljöer får vi när vi studerar de "ej antagna". Av det totala antalet elever var det omkring 7% som inte antogs till gymnasieskolan. Av dessa kom ca 53% från socialgrupp III och 6% från socialgrupp I.

I högstatusklasserna är det helt annorlunda. För det första är andelen ej antagna mindre och för det andra tenderar relationen mellan socialgrupperna vad avser andelarnas storlek att jämnas ut. Ser vi däremot på lågstatusklasserna så förstärks här tendensen från det totala materialet, exempelvis utgörs närmare 73% av de ej antagna av socialgrupp III-elever.

Vilken skolmiljö hamnar då eleverna i efter grundskolan? Ser vi först på de 3-4-åriga teoretiska linjerna, så finner vi att ca 50% av eleverna på dessa linjer kommer från socialgrupp I och IIA och att närmare 65% av eleverna kommer från hög- eller övre medelstatusklasser.

Om vi för jämförelsens skull också tittar på de praktiska linjerna, kan vi konstatera, att drygt 70% av eleverna på dessa linjer kommer från socialgrupp IIB och III samt att i det närmaste 60% kommer från lägre medel- och lågstatusklasser.

4.2.3 Intagning efter kön

Låt mig kort redovisa hur variabeln kön påverkar elevernas val och intagning till gymnasieskolan. I en rad undersökningar och statistiska bearbetningar har visats att valet till gymnasieskolan i hög grad är könsbundet. I Stockholmsundersökningen kunde konstateras att inom ramen för respektive linjegrupp fanns "manliga" och "kvinnliga" linjer. Inom gruppen 3-4-åriga teoretiska linjer dominerades humanistisk linje av flickor, medan pojkarna i högre utsträckning sökte och togs in till 4-årig teknisk linje. Bland 2-åriga teoretiska linjer sökte och antogs en större andel flickor än pojkar till social linje, medan 2-årig teknisk så att säga är pojkarnas linje. Av de praktiska linjerna är en rad klart könsmässigt snedfördelade. Bland "flicklinjerna" kan nämnas beklädnadsteknisk och konsumtionslinjen, medan pojkarna dominerar på verkstadsteknisk och bygg- och anläggningsteknisk bland andra. Den könsmässiga fördelningen återspeglar i stort könsuppdelningen i arbetslivet, pojkar söker och antas i högre grad än flickor till gymnasie-linjer som antas leda vidare till vad vi kan kalla produktiva arbeten. Flickorna återfinns däremot i högre utsträckning på linjer som förmodas kvalificera för reproduktiva arbeten. Det faktum att det finns såväl "flick"- som "pojklinjer" inom samtliga linjegrupper gör förmodligen att ingen behöver hamna i en kvalifikationsmässigt sämre linjegrupp på grund av ett könsbundet val. Däremot kan ett könsbundet val inom en linjegrupp leda till sämre möjligheter att få arbete.

I allt väsentligt överensstämmer projektets material med det ovanstående och jag ska därför titta på en annan aspekt av könsskillnaderna, nämligen variationerna mellan pojkar och flickor inom de olika socialgrupperna.

I den fortsatta framställningen inskränker jag mig till att redovisa utfallet i de båda "extremerna", socialgrupp I och III. Skillnaderna mellan dessa kategorier är som framgått ovan relativt stora. Könsskillnaderna är långt ifrån lika stora, men vissa variationer finns. Bland de antagna till gymnasieskolan får vi t ex följande utfall, tabell 4.5.

Tabell 4.5 Andel antagna elever fördelade efter gymnasielinje, socialgrupp och kön. Procent av totala antalet inom respektive könskategori.¹⁾

Gymnasie- linjer	Socialgrupp I		III	
	Pojkar	Flickor	Pojkar	Flickor
3/4-åriga teoretiska linjer	76	73	24	24
2-åriga teoretiska linjer	8	14	12	19
Vårdlinjen	-	2	-	10
2-åriga praktiska linjer + specialkurser	12	6	48	31
Totalt antal antagna	96	96	84	84

Det mest stående i tabellen ovan är socialgruppskillnaderna. Tendenserna inom flick- respektive pojkggruppen är ungefär desamma oberoende av socialgrupp. Således är andelarna som antagits till 3-4-åriga teoretiska linjer lika stora bland såväl pojkar som flickor i respektive socialgrupp. Andelen flickor som antagits till 2-åriga teoretiska linjer är större än andelen pojkar, vilket huvudsakligen beror på att social linje domineras av flickor. Vårdlinjen är som bekant en "flicklinje". Pojkarna dominerar på de praktiska linjerna.

1) Ej antagna och ej sökt redovisas inte.

När vi går vidare och tittar på vilket av sina maximalt sex val till gymnasieskolan som eleverna antagits på, så är inte heller här könsskillnaderna stora. Det är närmare 70% av såväl flickor som pojkar som antas på sitt förstahandsval. Mellan socialgrupperna varierar utfallet i detta avseende. Omkring 80% av såväl flickorna som pojkarna från socialgrupp I antas på förstahandsvalet, medan motsvarande andel i socialgrupp III är ca 60%. Delar vi upp gruppen ytterligare och jämför elever som antagits till 3-4-åriga teoretiska respektive 2-åriga praktiska linjer på sitt förstahandsval, så ser vi att omkring 90% av såväl flick- som pojkguppen oberoende av socialgrupp antas till de långa teoretiska linjerna på sitt förstahandsval. Motsvarande andel för de praktiska linjerna är ca 55% oberoende av socialgrupp och kön. Bland flickorna tenderar dock andelen att sjunka från socialgrupp I till III, medan den förblir konstant bland pojkarna. Beträffande det ovanstående är den väsentliga variabeln primärt varken socialgrupp eller kön, utan huruvida eleverna är "jobb"- eller "karriärorienterade" i vid bemärkelse.¹⁾ Som tidigare nämnts samvarierar dock elevernas "orientering" med socialgrupp.

4.3 Two vägnät

Det finns skäl att beskriva grundskolan som bestående av två vägnät. Ett teoretiskt vägnät som kvalificerar för 3-4-åriga teoretiska linjer på gymnasieskolan och ett praktiskt vägnät som får sin förlängning i gymnasieskolans 2-åriga praktiska linjer.²⁾

Sorteringen till de båda vägnäten sker i grundskolan - som per definition är en enhetsskola - med hjälp av betyg, kurs- och tillval i högstadiet samt olika former av informella nivå-

1) Broady, D m fl Föreställningar om yrken. Stockholm 1980.

2) För ytterligare resonemang om detta se t ex Andersson, B & Arman, G & Jönsson, I, (1980) a a, sidan 100.

grupperingar. Sorteringen resulterar i att individer från socialgrupp I hamnar på det teoretiska vägnätet i högre utsträckning än individer från andra socialgrupper och att individer från socialgrupp III hamnar på det praktiska vägnätet i högre utsträckning än individer från andra socialgrupper.

Mot detta skulle kunna invändas att uppdelningen på vägnät sker vid olika valtillfällen, t ex vid val av allmän eller särskild kurs inför höstadiet samt vid valet till gymnasieskolan. Så är i allmänhet inte fallet. I stället är det vid dessa tillfällen som den informella vägnätuppdelningen synliggörs. För att illustrera detta har vi valt att jämföra elevernas betyg i svenska i årskurs 3 med positionen efter grundskolan, vilket framgår av följande tabeller:

Tabell 4.6 Betyg i svenska i åk 3 i förhållande till antagningen till olika gymnasielinjer.

Betyg i svenska i åk 3	Gymnasielinjer			Totalt	Antal
	3/4 år teoretiska	2 år teoretiska	2 år praktiska + spec.kurs		
Högpresterande (4:or/5:or)	75	13	13	101	824
Medelpresterande (3:or)	42	21	37	100	945
Lågpresterande (1:or/2:or)	16	17	68	101	503
Totalt	48	17	35	100	2 272

Av tabellen kan vi utläsa att den prestationsnivå på vilken individen hamnar i åk 3 förblir relativt stabil under resterande sex år i grundskolan och bekräftas sedan av positionen i gymnasieskolan. Omkring 75% av de elever som hade betyget 4 eller 5 i svenska i åk 3 återfinns på gymnasieskolans 3-4-åriga teoretiska linjer. Av de elever som hade betyget 1 eller 2 återfinns drygt 68% på de praktiska linjerna.

Nur varierar då vägnätssuppdelningen med socialgrupp. För socialgrupp I kan vi för det första notera en kraftig förstärkning av tendensen att individer med hög prestationsnivå i åk 3 återfinns på gymnasieskolans 3-4-årliga teoretiska linjer. När det däremot gäller de lägre prestationsnivåerna blir utfallet ett annat i socialgrupp I. Av den lilla grupp elever med betyget 1 eller 2 fördelar sig dessa ungefär lika på de tre linjegrupperna.

Tabell 4.7 Betyg i svenska i åk 3 i förhållande till antagningen till olika gymnasieutbildningar för socialgrupp I-elever.

Betyg i svenska i åk 3	Gymnasielinjer			Totalt	Antal
	3/4 år teoretiska	2 år teoretiska	2 år praktiska + spec.kurs		
Högpresterande (4:or/5:or)	94	3	3	100	206
Medelpresterande (3:or)	70	16	13	99	135
Lågpresterande (1:or/2:or)	31	35	35	101	29
Totalt	80	11	9	100	370

Dessa tendenser - nu i omvänd form - bekräftas om vi tittar på socialgrupp III-eleverna: Här kan vi konstatera att en stor del, drygt 48% hamnar på praktiska linjer och att andelarna är relativt höga i samtliga prestationsnivåer. Nära 50% av eleverna med betyget 3 går t ex vidare till praktiska linjer vilket ska jämföras med omkring 13% för socialgrupp I-eleverna. En femtedel av eleverna med betyget 4 eller 5 återfinns också på dessa linjer medan drygt 60% av eleverna på denna prestationsnivå återfinns på 3-4-åriga teoretiska linjer.

Tabell 4.8 Betyg i svenska i åk 3 i förhållande till antagningen till olika gymnasieutbildningar för socialgrupp III-elever.

Betyg i svenska i åk 3	Gymnasielinjer			Totalt	Antal
	3/4 år teoretiska	2 år teoretiska	2 år praktiska + spec.kurs		
Högpresterande (4:or/5:or)	61	18	4	100	258
Medelpresterande (3:or)	28	22	50	100	429
Lågpresterande (1:or/2:or)	12	20	68	100	313
Totalt	32	20	48	100	1 000

Mot bakgrund av ovanstående finns det fog för att tala om att grundskolan medverkar till en slags "ärfvlig" klassreproduktion, dvs barn ärver i hög grad sina föräldrars klassmässiga positioner. Uppdelningen i två vägnät inom ramen för enhetsskolan visar detta och denna uppdelning länkar å ena sidan bakåt i tiden till elevernas socialgruppstillhörighet och å andra sidan framåt till framtida yrkesposition. Denna länkning verkar inverka betydligt starkare än prestationer. Att skolan trots detta har ett mått på prestationerna tenderar att omvandla sociala skillnader till utbildningsmässiga skillnader. Denna omvandling medverkar till att dölja de sociala skillnadernas betydelse inom ramen för skolsystemet.

4.4 Sammanfattande diskussion

Det är kanske framför allt två förhållanden som bör understrykas i ett resonemang om valet till gymnasieskolan. För det första är det den informella vägnätuppdelningen i grundskolan, vetskapen om dess existens torde vara en viktig förutsättning för förståelse av valsituationen i övergången från grund- till gymnasieskola. För det andra är det de föreställningar och ideologier vilka medverkar till att dölja och maskera sorteringen i grundskolan i allmänhet och den klass-

avhängiga i synnerhet.

Beträffande vägnätuppdelningen kan sägas att denna blir högt intressant i det ögonblick det skapas en enhetsskola. Tanken med denna var bland annat att elever inte längre rumsligt skulle åtskiljas till följd av klasstillhörighet. I en mening kan därmed enhetsskolan sägas existera. Å andra sidan har denna undersökning visat att bland annat till följd av boendesegregation det skapas socialgruppsmässigt mycket homogena boendemiljöer, vilket återverkar på skolklassernas socialgruppsammansättning. I bokstavlig mening sker det ingen tvångsmässig rumslig åtskillnad av elever från olika klasser och skikt. Resultatet av att skolsystemet är en del av en speciell samhällsstruktur blir att de skillnader och den åtskillnad som finns i samhället också återfinns i skolan. I anslutning till detta kan också konstateras, att sorteringen och vägnätuppdelningen i och med enhetsskolans genomförande i hög grad sker med hjälp av informella instrument, dvs en slags "dold läroplan".

Det faktum att sortering och åtskillnad sker så mycket öppnare i gymnasieskolan än i grundskolan gör att det finns anledning jämföra de informella vägnäten i grundskolan med de formella i gymnasieskolan. Vid en sådan jämförelse kan vi konstatera, att elever från "högre" socialgrupper på ett tidigt stadium slussas in på det teoretiska vägnätet, vilket får sin förlängning i gymnasieskolans 3-4-åriga teoretiska linjer. Dessa linjer kvalificerar i sin tur för högre studier.

Elever från "lägre" socialgrupper slussas till det praktiska vägnätet, vars förlängning i gymnasieskolan är de praktiska linjerna. Dessa är i allmänhet yrkesförberedande. Sorteringsprocessen innefattar således både kvalificerande och reproduktiva moment.

Vi har också pekat på hur olika föreställningar och ideologier tenderar att dölja vad som verkligen sker i ovan nämnda sorteringsprocess. Föreställningen om "det fria valet", vilken

individualiserar sorteringsprocessen och gör skolan icke ansvarig för densamma. I ett avseende är föreställningen inget annat än en ta-dig-i-kragen-filosofi. I ett annat avseende är föreställningen ett led i en legitimering av "de överordnade", ett sätt att visa att vissa individer är överordnade andra på basis av meritskillnader. Med föreställningen om det fria valet och det faktum att eleverna också gör ett antal individuella val under skoltiden - därtill tvingade av skolsystemets organisatoriska uppbyggnad - kan det hävdas, att var och en är sin egen lyckas och olyckas smed.